

Stanislava G á l o v á (Nitra)

O PRIENIKU DVOCH PREKLADATEĽSKÝCH PROBLÉMOV – STANOVENIE KONŠTITUČNÝCH ZNAKOV LITERÁRNYCH VLASTNÝCH MIEN AKO REÁLII V PREKLADE

WHEN TWO TRANSLATION ISSUES COINCIDE – DETERMINING THE CONSTITUENT FEATURES OF LITERARY PROPER NAMES AS REALIA IN TRANSLATION

Proper names and realia are an integral part of literary translation. Often, they are intertwined and lexemes denoting realia are linguistically realized in the form of propria. The main aim of the article is to determine when proper names, within the transfer of literary text into another cultural environment, are approached as a translational problem of realia. The article is based on their cultural characteristics, zero equivalence and high association potential. We disagree with the assumption of many authors that anthroponyms do not belong to the category of realia and therefore we also use examples from practice to confirm it.

Key words

proper names; realia; literary translation; anthroponyms

Kľúčové slová

vlastné mená; reálie; literárny preklad; antroponymá

Úvod

V rámci literárneho prekladu sa často stretávame s otázkou transferu reálií a vlastných mien do cieľového textu. Oba fenomény sú v translitológii vnímané ako prekladateľské problémy, t.j. potenciálne zdroje diferencií objektívneho charakteru. Translitológia rozlišuje medzi objektívnym prekladateľským problémom a prekladateľskou obťažnosťou, ktorá je podmienená subjektívne a často ju zapríčini interferencia alebo nedostatočné sústredenie prekladateľa, poprípade jeho nerozvinuté kompetencie.

Prvým krokom pre prekladateľa – ktorý nie je vôbec samozrejmy – je tieto prekladateľské problémy rozpoznať, následne ich zanalyzovať a zvoliť adekvátne prekladateľské riešenie. Vilíkovský (1984) rozlišuje tri druhy takýchto javov: materiálnu špecifiku, jazykovú špecifiku a kultúrno-kontextovú špecifiku. Reálie zaraďuje do prvej skupiny, vlastné mená spolu s osloveniami a frazeológiou do druhej kategórie. Napriek takémuto teoretickému členeniu sa v prekladateľskej praxi stretávame s prelínaním týchto dvoch prekladateľských problémov, keď sú lexémy pomenúvajúce reálie jazykovo realizované v podobe vlastných mien.

V prípade pomenovaní reálií vládne v translatológii terminologická nejednosť, na ktorú je dôležité upozorniť hneď v úvode článku. Pomenovania reálií sú označované rôznymi výrazmi ako napr. „kultúrne referencie (granadská škola), kultúrne indikátory (Ch. Nordová), slová-reálie (sovietska a slovanská škola; lipská škola), názvy špecifických kultúrnych referentov (N. Cartagena), kultúrne príznakové segmenty (R. Mayoral Asensio – R. Muñoz Martín), kultúrne slová (P. Newmark), lexika viažuca sa na kultúru (D. Katan), alúzie (R. Leppihalmeová)“ (Koželová, 2018, s. 20). V našej práci budeme hovoriť o preklade reálií v zmysle prekladu lexém pomenovávajúcich reálie.

Reálie chápané v prekladateľstve najmä ako kultúrne špecifiká príznačné pre východiskovú kultúru neraz predstavujú pre prekladateľa veľkú výzvu. Radíme k nim fenomény geografické, etnografické, historické (teritoriálne jednotky, osobnosti, tituly, hodnosti), spoločenské (štátne orgány, náboženské zoskupenia, povolania), ale aj reálie späté s mytológiou, príp. každodenným životom. Z uvedeného vyplýva, že pod reáliami ako nositeľmi národnej kultúry nemusíme rozumieť len objekty, ale aj sviatky, tituly, či oslovenia (ohľadom podrobnejšej kategorizácie pozri Gálová, 2009).

Názory translatológov sa netreštia len pri samotnom pojme reálií. I chápanie otázky, kedy a ktoré propriá môžeme v preklade vnímať ako pomenovania reálií, sa rôzni. Preto sa v predložennom článku usilujeme jednoznačne zadefinovať ich konštitutívne znaky.

Literárne mená ako reálie v preklade

Otázka súvisu proprií a reálií nie je v odbornej literatúre vôbec rozdiskutovaná. Napriek tomu, že sa touto problematikou translatológovia ani onomastici bližšie nezaoberali, mnohé práce intuitívne vychádzajú z predpokladu, že vlastné mená môžu v literárnom texte patriť do súboru reálií. Dokazujú to viaceré publikácie o preklade názvov kultúrnych špecifik, v ktorých **je preklad reálií ilustrovaný práve na príklade vlastných mien**. Napr. rakúska translatologička a slavistka Marksteinová (2006) uvádza toponymum *Bad Ischl* pri otázke zachovania konotácií reálií, inom mieste jej práce nájdeme *die Westminster Abbey* ako príklad reálie, pri ktorej odporúča spomedzi prekladateľských postupov zvoliť prenos ako citát. V Kujamäkiho kapitole (2004) o preklade reálií sú uvedené príklady *die Zugspitze* a *Zappelphilip*, otec českej a slovenskej teórie prekladu Levý (1983) zas na názvoch periodík *Quotidienne* a *Constitutionnel* ilustruje problematiku presupozícií.

Čo sa týka odborných prác, ktoré by sa bližšie venovali vzťahu proprií a reálií, sme sa v rámci našej rešerše stretli len s jedinou takouto **onomastickou publikáciou**. Rakúsky lingvista Back vo svojej knihe s provokujúcim názvom *Übersetzbare Eigennamen* (Preložiteľné vlastné mená) píše: „Známy fenomén, výskyt jedného slova vo východiskovom jazyku – absencia ekvivalentného výrazu v cieľovom

jazyku⁴ zaberá pri vlastných menách prirodzene mimoriadne veľký priestor v porovnaní s ostatnými slovnými druhmi, z pohľadu nášho výskumu sa tak prejavuje skutočnosť, že väčšina vlastných mien sa nachádza mimo oblasti interlingválnej alonymie. Vlastné mená je možné v tomto zmysle najskôr priradiť skupine pomenovaní reálií alebo kultúrne špecifických pomenovaní“ (Back, 2002, s. 105, preklad autorka).¹

Aj v kapitole o exonymách a endonymách hovorí Back o ich čiastočnom prekrytí s oblasťou reálií. Na spresnenie je potrebné podotknúť, že exonymá a endonymá nechápe v tradičnom onomastickom zmysle len ako súčasť toponým (porovnaj Harvalík, 2017), ale ich nanovo definuje a rozširuje ich ponímanie aj o iné kategórie mien.

Do tretice Back reflektuje súvis medzi vlastnými menami a reáliami v kapitole 21.2.5, v ktorej sa bližšie zaoberá aj výhodami a nevýhodami dvoch prekladateľských postupov. Jednak ide o ponechanie propria v pôvodnej podobe, pričom zdôrazňuje, že vlastné meno už nebude na čitateľa prekladu pôsobiť rovnako ako na čitateľa originálu. Druhým analyzovaným postupom je substitúcia, ktorá naruší prepojenosť pomenovávaného objektu s jeho pôvodným prostredím. Ako sám Back uvádza, tieto postupy sú vhodné pri preklade reálií a mnohých vlastných mien.

Prelínanie reálií a antropónym (konkrétne autentických mien) vníma i slovenský onomastik Bartko (2000, s. 133). Okrajovo to spomína pri spresnení predmetu svojho článku, keď konštatuje, že sa v ňom nevenuje „menám majúcim charakter reálií, ako sú napr. mená historických alebo ešte žijúcich osobností.“

V teórii prekladu nachádzame len ojedinelé zmienky o relácii medzi vlastnými menami a reáliami. Fínsky translatológ Kujamäki (2004) uvádza, že lexémy pomenujúce realie môžu byť jazykovo realizované aj v podobe vlastných mien. Slovenský teoretik prekladu Tellinger (2005, s. 36) píše, že „mená sú tiež faktami – reáliami cudzej kultúry, nesmú pri preklade stratiť tento charakter.“ Podobne ako Tellinger sa aj Kutz (1977) vo svojej práci venuje ruským reáliám. V rámci rozpravy o nulovej ekvivalencii ruských reálií a ich transfere do nemeckého jazyka reflektuje aj propriá a komplexnosť ich vzťahu k reáliám. Síce pripúšťa, že vlastné mená môžu v dvojjazyčnej komunikácii nadobudnúť charakter reálií, svoje tvrdenie však zároveň obmedzuje len na vybranú kategóriu mien. Túto schopnosť neprpisuje antroponymám, geografickým a topografickým názvom. **Za realie považuje výlučne mená inštitúcií**, ktoré sa vyznačujú základnými znakmi reálií.

¹ „Das bekannte Phänomen „Vorhandensein eines Wortes in der Ausgangssprache – Fehlen einer äquivalenten Entsprechung in der Zielsprache“ nimmt bei Eigennamen naturgemäß einen im Vergleich zu anderen Wortklassen ungeheuer großen Raum ein, aus der Sichtweise unserer Untersuchung äußert sich dies darin, dass die meisten Eigennamen außerhalb des Bereiches der interlingualen Allonymie stehen. Eigennamen sind in dieser Hinsicht am ehesten der Wortklasse der Realienbenennungen oder kulturspezifischen Benennungen an die Seite zu stellen.“

Tie – ako to uvádza na inom mieste svojej štúdie – sú podľa neho: absencia príslušného ekvivalentu v cudzom jazyku a adekvátneho odrazu daného výrazu vo vedomí recipienta zároveň.

Mená inštitúcií priraduje k reáliám aj škandinavista Rühling, čo dokazuje nasledovný citát: „K lexémam pomenúvajúcim reálie je preto potrebné rátať aj určité druhy singulárnych termínov, pretože majú funkciu identifikovať objekty jedného druhu, čiže označovať jednotlivé predmety. Príkladmi na takéto singulárne termíny sú predovšetkým isté druhy vlastných mien, ako napr. **toponymá a názvy inštitúcií, avšak nie vlastné mená osôb**“² (Rühling, 1992, s. 152, preklad autorka). Rühlingovo vylúčenie antroponým z okruhu reálií by si vyžadovalo podrobnejšiu argumentáciu, no pravdepodobne súvisí s jeho tvrdením, že k reáliám nepatria „ľudské individuá“ (ibid). V predloženej práci sa s týmto názorom nestotožňujeme. Pri určovaní príslušnosti proprií ku skupine reálií **nepovažujeme druh referenčného objektu za primárne kritérium**.

Toponymá ako menovateľov **reálií** (ale **len tých historických**) vyzdvihuje aj Marksteinová. Pripisuje im „mimoriadnu silu“ (Markstein, 2006, s. 290), čo odôvodňuje ich úzkou spätosťou s dejinami. Vlastných mien ako reálií sa týka aj stať, kde vyvracia u prekladateľov vžitý predpoklad, že pri preklade vlastných mien osôb a toponým postačí transkripcia s príp. adaptáciou. Ako príklad uvádza mený pár *Donau – Danube* (ktorý v našom ponímaní predstavuje substitúciu typu endonymum – exonymum). Pri tom argumentuje komplexnosťou tohto problému najmä v prípade expresívnych textov.

Vzhľadom na to, že sa neprikláňame k názorom niektorých citovaných autorov a za reálie nepovažujeme výlučne toponymá a mená inštitúcií, rozhodli sme sa najprv jednoznačne zadefinovať reálie ako prekladateľský problém a pri tom stanoviť ich konštitutívne znaky. Literárne mená, ktoré sa týmito charakteristickými znakmi budú vyznačovať, môžeme potom chápať ako reálie bez ohľadu na ich referenčný objekt.

Translatologické definície reálií vychádzajú z ich kultúrnej špecifickosti. Tento ich znak je formulovaný ako príznačnosť „pre isté sociálno-ekonomické zriadenie, príp. kultúru“³ (Kade, 1968, s. 71, preklad autorka), ako „priama referencia na sociokultúrne milieu“⁴ (Kutz, 1977, s. 8, preklad autorka), či tvrdenie, že „reálie sú nositeľmi identity národného/etnického útvaru, národnej/etnickej kultúry –

² „Zu den Realienlexemen sind daher auch bestimmte Arten von singulären Termini zu rechnen, da diese Funktion besitzen, Objekte einer Sorte zu identifizieren, also Einzeldinge zu bezeichnen. Kandidaten für solche singulären Termini sind insbesondere bestimmte Arten von Eigennamen, wie etwa geographische Namen oder die Namen von Institutionen, hingegen nicht Personennamen.“

³ „...einer bestimmten sozial-ökonomischen Ordnung bzw. einer bestimmten Kultur...“

⁴ „direkter Bezug auf das soziokulturelle Milieu“

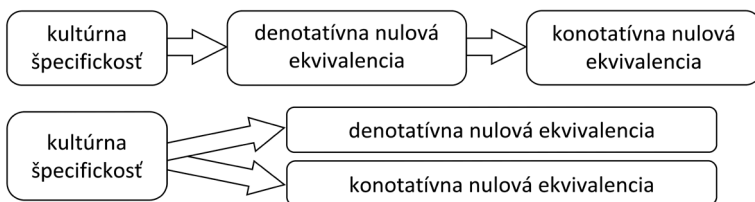
v najširšom zmysle – a prislúchajú jednej krajine, regiónu alebo svetadielu“⁵ (Markstein, 2006, s.288, preklad autorka).

Vzhľadom na to, že súhlasíme s Marksteinovou, že „cudzost“ nie je postačujúcim kritériom na konštituovanie daného javu, je potrebné stanoviť ďalšie znaky. V súvisi s reáliami často nachádzame zmienku o ekvivalencii 1:0. Nulová ekvivalencia sa týka reálií, ktoré sa v cieľovej kultúre nevyskytujú, resp. nemajú v cieľovom jazyku žiadne pomenovanie. Okrem toho je s nimi často spájaná aj konotatívna ekvivalencia, ktorej zachovanie predstavuje pre prekladateľa neraz veľkú výzvu.

Z uvedeného vyplýva, že s problematikou prekladu reálií bývajú asociované tri aspekty:

- úzka prepojenosť s domácou kultúrou, časom a miestom vzniku,
- nulová ekvivalencia,
- strata konotatívnej a asociatívnej hodnoty.

Otázkou zostáva, či podstata určenia reálií spočíva v prejavení sa ich kultúrnej špecifickosti v denotatívnej a konotatívnej nulovej ekvivalencii súčasne, alebo postačí, ak sa odzrkadlí v jednej z nich. Tieto dve varianty sú znázornené aj na nasledovných schémach:

Obrázok 1: Konštitutívne znaky reálií v preklade – dve varianty

Aby sme na danú otázku správne odpovedali, je potrebné určiť, či je nulová ekvivalencia na lexikálnej úrovni hlavnou konštitutívnou podmienkou reálií. To by zodpovedalo aj názoru všetkých hore uvedených autorov, ktorí napr. vylúčili antroponymá z okruhu reálií. Potvrďuje to aj Kutzova definícia reálií, ktorá sa zakladá na dvoch z troch nami uvedených postulátoch – kultúrnej špecifickosti a denotatívnej nulovej ekvivalencii.

„Lexémy reálií sú jazykové kodifikácie špecifických javov spoločenského (hospodárskeho, politického, kultúrno-duchovného) života historicky formovanej

⁵ „Die Realien sind Identitätsträger eines nationalen/ethnischen Gebildes, einer nationalen/ethnischen Kultur – im weitesten Sinne – und werden einem Land, einer Region, einem Erdteil zugeordnet.“

komunikačnej spoločnosti. Vznikli v istej fáze spoločenského vývoja a pri porovnaní objektívnych skutočností dvoch (alebo viacerých) komunikačných spoločností, systémov kodifikovaných odrazov a príslušných jazykových systémov sa prejavujú v absencii (1) ekvivalentného objektu, kodifikovaného odrazu vo vedomí prijímateľa cieľového textu a formatívu alebo (2) zodpovedajúceho kodifikovaného odrazu a formatívu⁶ (Kutz, 1977, s. 14, s. 15, preklad autorka).

Z uvedenej definície vyplýva, že Kutz považuje nulovú denotatívnu a zároveň aj konotatívnu ekvivalenciu za dôležitý znak reálií. Splnenie tohto kritéria vedie podľa neho k relatívne presnému určeniu prvkov skupiny reálií. Uplatnenie tejto požiadavky umožňuje podľa nášho názoru identifikovať reálie len v tom najužšom zmysle.

V našej práci zastávame stanovisko, že **absencia sémantického ekvivalentu** v cieľovom jazyku **nie je nevyhnutnou podmienkou** pri klasifikácii reálií v prípade, **ak sa dané slovo vyznačuje vysokou konotatívnou hodnotou, ktorá zohrá významnú úlohu v danom kontexte a v cieľovej kultúre nebude rozpozná.**

Takéto chápanie nám umožňuje priznať štatút reálií aj vlastným menám, dokonca – i napriek odmietavým názorom uvedených autorov – aj vlastným menám osôb. Na ilustráciu uvedieme príklad z knihy *Generácia Golf II* od súčasného nemeckého autora Floriania Illiesa. Vo svojom románe, ktorý je označovaný ako kultové dielo generácie narodenej v rozpätí rokov 1965–1975, Illies popisuje svoje detstvo a mladosť. Tieto spomienky sú plné nemeckých reálií – najmä z oblasti umenia, médií, spoločenského a politického života, nachádzame v nich i mnoho pragmatónym. Okrem iného tam autor spomína aj *Ulricha Wickerta* – televízneho redaktora, novinára a spisovateľa.

„Až na Heinza vyzerajú všetci chlapi [...] ako Ulrich Wickert a náhle sa stávajú nebezpečnými konkurentami v boji o krásne mladé ženy.“⁷
(Illies, 2003, s. 215, preklad autorka)

Asociatívna hodnota, ktorú toto vlastné meno vyvoláva u čitateľa východiskového textu (vysoký, sympatický a úspešný redaktor, trikrát ženatý) sa pri preklade a prenose do iného kultúrneho prostredia stráca. Prekladateľ by ju preto mohol

⁶ „Realienlexeme sind sprachliche Kodifizierungen der in einer bestimmten Phase gesellschaftlicher Entwicklung entstandenen spezifischen Erscheinungen des gesellschaftlichen (wirtschaftlichen, politischen, kulturell-geistigen) Lebens einer historisch gewachsenen Kommunikationsgemeinschaft, die sich beim Vergleich der objektiven Wirklichkeit zweiter (oder mehrerer) Kommunikationsgemeinschaften, der Systeme von kodifizierten Abbildern und der jeweiligen Sprachsysteme im Fehlen (1) eines entsprechenden Referens, eines kodifizierten Abbildes im Bewußtsein der ZS-Empfänger und eines ZS-Formativs oder (2) eines entsprechenden kodifizierten Abbildes und eines Formatives äußern.“

⁷ „Bis auf Heinz sehen alle Männer aus [...] wie Ulrich Wickert und werden plötzlich zu gefährlichen Konkurrenten um die schönen jungen Frauen.“

verbalizovať pomocou komentovaného prekladu v rámci vnútornej vysvetlivky (napr. až na Heinza vyzerajú všetci chlapi ako atraktívny moderátor Ulrich Wickert), zachovať by ju mohol i **použitím substitúcie** (keď by meno Ulricha Wickerta analogicky nahradil iným atraktívnym mužom z televíznej obrazovky známym v cieľovej kultúre) alebo by v cieľovom texte použil **generalizáciu**. Popri uvedených troch prekladateľských postupoch, ktoré v konkrétnom prípade navrhujeme, má prekladateľ pri práci s vlastnými menami k dispozícii oveľa väčšiu škálu prekladateľských postupov. Nimi sme sa podrobne zaoberali v iných prácach (Gálová, 2016, 2019) a nie sú predmetom predloženého článku. Tento problematike vlastných mien v umeleckom preklade sa podrobne venuje aj Dvořáková (2017) vo svojej monografii o literárnych antroponymách. Vlastné mená vo všeobecnosti a ich prevod do iného jazyka sú zas ústrednou témou monografie Špačkovéj (2017).

Nech sa už prekladateľ rozhodne pre ktorýkoľvek uvedený postup, daný príklad jednoznačne dokladuje, že aj antroponymum môže vykazovať charakteristické znaky reálií. I napriek tomu, že v cieľovej kultúre môže byť súčasťou menného registra, vyznačuje sa v uvedenom kontexte asociatívnou hodnotou, ktorá by v cieľovej kultúre nebola rozpoznaná. Z dôvodu relevantnosti daných asociácií pre konkrétnu pasáž textu a ich straty pri prenose mena vníma prekladateľ toto proprium ako prekladateľský problém reálie.

V našom presvedčení nás utvrdzuje aj Kujamäki, ktorý uvádza, že „špecifickosť reálií pre istú kultúrnu alebo geografickú oblasť sa nemusí bezpodmienečne prejavovať aj lexikálne“⁸ (2004, s. 920, preklad autorka). Dovolíme si tvrdiť, že konotatívna hodnota v danom kontexte je z hľadiska reálií tak významná, že jedna a tá istá lexéma môže a nemusí v rôznych textoch predstavovať prekladateľský problém reálie.

Preto pri výbere z uvedených schém považujeme schému č. 2 za opodstatnenú a interpretujeme ju nasledovne: **kultúrna špecifickosť reálií ako úzka prepojenosť s domácou kultúrou, časom a miestom vzniku sa v texte prejavuje denotatívnou nulovou ekvivalenciou. V prípade, že sa v cieľovom jazyku príslušný jazykový ekvivalent vyskytuje, ale nespĺňa adekvátnu konotatívnu a asociatívnu funkciu významnú z hľadiska kontextu, môžeme taktiež hovoriť o reáliách ako prekladateľskom probléme.**

Pri voľbe vhodného prekladateľského postupu prekladateľ vždy zohľadňuje i recipienta cieľového textu. Reálie uvedené v texte pre dospelého čitateľa nemusia byť vzhľadom na jeho skúsenostný horizont vnímané ako prekladateľský problém a zo strany prekladateľa nebudú vyžadovať žiadne zásahy. Ak sa však objavia v literatúre pre deti a mládež, môže nastať situácia, že by došlo k strate ich asociatívnej

⁸ „Zum anderen muss sich die Spezifität von Realien für einen bestimmten kulturellen oder geographischen Bereich nicht notwendigerweise auch lexikalisch niederschlagen.“

hodnoty a prekladateľ bude musieť postupovať inak ako v prvom prípade. Z tohto dôvodu sa napr. v nasledujúcom úryvku z diela *Jakub a obrovská broskyňa* od R. Dahla rozhodla prekladateľka E. Preložníková pre verbalizáciu, aby si aj malý čitateľ mohol uvedomiť katastrofálnosť situácie, v ktorej sa Jakub ocitá.

„*There was a squelch. The needle went in deep. And suddenly – there was the giant peach, caught and spiked upon the very pinnacle of the Empire State Building.*“ (Dahl, 2007, s. 138)

„*Žblnklo to. Hrot prenikol hlboko. A obrovská broskyňa zostala tam – uväznená, napichnutá na vežičke najvyššieho mrakodrapu Empire State Building.*“ (Dahl, 2014, s. 130)

Ako ďalší príklad uvidíme poviedku od Elke Heidenreichovej *Sonst noch was!* (No ešte čo!). V príbehu malej Katky sa dozvedáme o rozhodnutí jej strýka odísť z mesta a založiť si malé gazdovstvo. Tam chová niekoľko zvierat a práve ich mená sú zaujímavým prekladateľským orieškom. Komickosť danej pasáže spočíva v presvedčení Katkinej mamy, že každý automaticky uhádne typické mená sliepok a následne v jej zhrození, keď sa dozvie, ako brat sliepky nazval v skutočnosti. Táto opozičnosť by sa ale pri púhom ponechaní mien v slovenskom preklade stratila.

„*Er schrieb uns lange Briefe, denn ein Telefon hatten wir damals noch nicht. ‚Liebe Gertrud‘, schrieb er, und ‚Hallo, kleine Käthe [...], ihr glaubt nicht, wie schön es hier ist: nur Natur! Ich habe das Haus weiß angestrichen und mir schon vier Hühner gekauft, ratet mal, wie die heißen?‘*

„*Na, ‚knurrte meine Mutter, ‚wie werden Hühner schon heißen, Berta, Klara, Wanda, und Emma. Und Natur! Was will er mit Natur, wo er den ganzen Tag eine Zigarre im Mundwinkel hängen hat?‘*

„*Lieber Onkel Hans‘, schrieb ich, ‚wie heißen deine Hühner? [...].‘*

„*Onkel Hans schrieb: ‚Die Hühner heißen Monika, Helga, Christel und Caroline. [...].‘*

„*Monika!‘, rief meine Mutter. ‚Christel! Sonst noch was! So heißen doch keine Hühner! Das sind alles mal seine Freundinnen gewesen, mit Helga hat er nächtelang Doppelkopf gespielt! Na, der hat ja einen schönen Respekt vor Frauen, wenn er seine Hühner nach ihnen nennt...‘“ (Heidenreich, 2008, s. 12)*

„*Písaval nám dlhé listy, pretože telefón sme vtedy ešte nemali. ‚Drahá Gerta,‘ písaval a ‚ahoj, malá Katka [...], neverili by ste, ako je tu krásne! Samá príroda! Dom som vymaľoval nabielo a už som si aj kúpil štyri sliepky a kohúta, hádajte, ako sa volajú!‘*

„*No, ‚zahundrala mama, ‚ako sa už len sliepky môžu volať! Berta, Klara, Wanda a Emma! A príroda! Čo on už len chce s prírodou, keď mu celý deň v ústach visí cigara!‘*

*„Drahý strýko Hans, ‘ napísala som mu, ‘aké mená si dal sliepočkám? [...]‘
Strýko Hans odpísal: ‘Sliepky sa volajú **Monika, Helga, Christel a Caroline.**
[...]‘*

*‘**Monika!**‘, zvolala mama. ‘**Christel!** No ešte čo! To predsa nie sú mená pre
sliepky! Tak sa volali jeho bývalé priateľky, s **Helgou** hrával celé noci karty!
No, ten má teda peknú úctu k ženám, keď po nich pomenoval sliepky... ‘“
(preklad autorka)*

Mená *Berta, Klara, Wanda* a *Emma* sú v Nemecku naozaj vnímané ako tradičné mená pre drobnú hydinu a túto asociáciu by bolo dobré v preklade aj zachovať. Tieto antroponymá používané aj ako zoonymá stoja totiž v opozícii k druhej skupine mien – ktoré sú podľa Katkinej mamy pre sliepky vyslovene nevhodné (*Monika, Helga, Christel, Caroline*). Na rozdiel od množstva mien pre iné druhy domácich zvierat (*Bodrik, Pejko, Strakula, Micka* atď.) je v slovenčine náročné nájsť až štyri najfrekventovanejšie mená sliepok (okrem *Cipa, Pipa*). Z tohto dôvodu by ich prekladateľ mohol doplniť o vymyslené hovoriace mená, ktoré by vďaka svojej sémantickej transparentnosti vyvolali u recipienta potrebné asociácie, i keď by nepatrili k najrozšírenejším zoonymám na gazdovských dvoroch (napr. *Zobka, Jariabka, Hrabka*).

Ako druhé možné riešenie by sme navrhovali substituovať dané mená antroponymami, ktoré boli v minulosti u roľníkov na vidieku najfrekventovanejšie a patrili k najobľúbenejším menám na Slovensku. Aby sa umocnila ich expresívna funkcia, uviedli by sme ich ako hypokoristiká. Naproti tomu druhú skupinu mien by sme preniesli v pôvodnom tvare, resp. substituovali paralelnými menami z cieľového jazyka. V ich prípade by sme zvolili oficiálnu neutrálnu podobu (*Mara, Anča, Zuza, Berta* vs. *Monika, Helga, Kristína, Karolína*).

Aj z uvedeného príkladu vyplýva, že výskyt daného vlastného mena vo východiskovom i cieľovom jazyku (napr. u mien *Ema, Vanda*) ešte nezaručuje ich identickú asociatívnu hodnotu. Súvisí to aj s charakteristickou črtou antropónym, ktoré aj napriek svojmu monoreferenčnému charakteru môžu pomenovávať viaceré osoby bez toho, aby sa tak dialo na základe vzájomných similačných vzťahov. Z tohto dôvodu vyžadujú literárne mená od prekladateľa komplexné rozhodovanie a reflexiu medzipriestorového a medzičasového faktora v preklade.

Záver

Predložený článok reflektuje kultúrny aspekt umeleckého prekladu. Keďže pri preklade nejde o nahrádzanie jazykových jednotiek za iné, ale o prenos komplexného mentálneho obrazu, pri interpretácii textu často dochádza ku kultúrne podmieneným rozdielom. Senzitívnosť pre kultúrny rozmer prekladu je nevyhnutná aj pri práci s reáliami a vlastnými menami.

Pri otázke, ktoré literárne mená vnímame v preklade ako problematické reálie, nastoľujeme nový uhol pohľadu na túto problematiku. V translatoológii sa ako reálie zvyknú chápať len určité druhy proprií – najmä toponymá a mená inštitúcií. Zároveň niektorí teoretici prekladu vylučujú z tejto skupiny vlastné mená osôb. Tento názor je však v rozpore s naším. V literárnych textoch nachádzame okrem toponým i mnohé iné propriá (mená známych osobností, názvy relácií a periodík, značky produktov a i.), ktoré vnímame ako prekladateľský problém reálie. Pri ich určovaní nevychádzame na rozdiel od uvedených autorov z delenia proprií podľa ich referenčného objektu. Pridržíme sa konštitutívnych znakov reálií, ktoré sme sa v článku usilovali jednoznačne zadefinovať. Za výlučnú podmienku na určenie reálií nepovažujeme denotatívnu nulovú ekvivalenciu. Zastávame stanovisko, že reálie predstavujú prekladateľský problém aj v prípade, keď v cieľovej kultúre absentuje adekvátna asociatívna hodnota – najmä, ak je významná z hľadiska kontextu.

LITERATÚRA

- BACK, O. (2002): *Übersetzbare Eigennamen. Eine synchrone Untersuchung von interlingualer Allonymie und Exonymie*. Wien: Praesens Verlag für Literatur- und Sprachwissenschaft.
- BARTKO, L. (1983): Mená literárnych postáv v prózach Ľudovíta Kubániho. *Slovenská reč*, 48, 2, s. 76–83.
- DAHL, R. (2007): *James and the Giant Peach*. Londýn: Puffin.
- DAHL, R. (2014): *Jakub a obrovská broskyňa*. Nitra: Enigma.
- DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2017): *Literární onomastika. Antroponyma*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- GÁLOVÁ, S. (2009): Klasifikácia reálií z predmetného hľadiska a jej aktualizácia. *Philologica.net: An Online Journal of Modern Philology*. <<http://philologica.net/studia/20090919131500.htm>> cit. 2020-06-12.
- GÁLOVÁ, S. (2016): Verfahren der Wiedergabe von Eigennamen im Sprachenpaar Deutsch-Slowakisch am Beispiel von literarischen Texten. *Namenkundliche Informationen*, 107, s. 77–93.
- GÁLOVÁ, S. (2019): Postavenie literárnych vlastných mien v prekladateľskom procese. In: A. Chomová – J. Krško – I. Valentová (eds.), *Konvergenca a divergenca v propriálnej sfére*. Bratislava: Veda, s. 513–524.
- HARVALÍK, M. (2017): Exonymum. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. <<https://www.czechency.org/slovník/EXONYMUM>> cit. 2020-10-17.
- HEIDENREICH, E. (2008): *Sonst noch was! Oder die Kunst, miteinander zu reden*. München: Saccouci im Carl Hanser Verlag.
- HOCHÉL, B. (1990): *Preklad ako komunikácia*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- ILLIES, F. (2003): *Generation Golfzwei*. München: Blessing Verlag.

- KADE, O. (1968): *Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung*. Beihefte zur Zeitschrift Fremdsprachen 1. Leipzig.
- KOŽELOVÁ, A. (2018): *Prekladateľské kompetencie v kontexte domácej translatológie*. Prešov: Prešovská univerzita.
- KUJAMÁKI, P. (2004): Übersetzung von Realienbezeichnungen in literarischen Texten. In: H. Kittel et al. (eds.), *Übersetzung- Translation – Traduction: Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, s. 920–925.
- KUTZ, W. (1977): *Zur translatorischen Auflösung der Nuläquivalenz russischsprachiger Realienlexeme im Deutschen*. Dissertation zur Promotion A. Leipzig: Karl-Marx-Universität.
- LEVÝ, J. (1983): *Umění překladau*. Praha: Panorama.
- MARKSTEIN, E. (2006): Realia. In: M. Snell-Hornby et al. (eds.), *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenburg Verlag Brigitte Narr, s. 288–291.
- POPOVIČ, A. (1971): *Poetika umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran.
- POPOVIČ, A. (1975): *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran.
- RÜHLING, L. (1992): Fremde Landschaft. Zum Problem der geographischen Eigennamen in den Übersetzungen von Strindbergs naturalistischen Romanen *Röda Rummet*, *Hemsöborna* und *Havsbandet*. In: *Die Literarische Übersetzung als Medium der Fremderfahrung*. Göttinger Beiträge zur internationalen Übersetzungsforschung. Berlin: Erich Schmidt, s. 144–172.
- ŠPAČKOVÁ, S. (2017): *Rusko-česká ekvivalence propriálného lexika: vlastní jména v překladau*. Brno: Masarykova univerzita.
- TELLINGER, D. (2005): *Kultúrne otázky prekladu umelekej literatúry*. Košice: Typopress.
- VILIKOVSKÝ, J. (1984): *Preklad ako tvorba*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.

Stanislava Gálová
stanislava.galova@uniag.sk
Katedra jazykov
Slovenská poľnohospodárska univerzita
Tr. A. Hlinku 2
949 76 Nitra
SLOVENSKO